

УДК 821.161.2.09

Богдан БІЛОУС,
кандидат філологічних наук, доцент
(Житомирський технологічний університет)

ВІЛЬЯМ ШЕКСПІР У ПЕРЕКЛАДАХ БОРИСА ТЕНА

У статті розглядаються переклади Борисом Теном деяких творів Вільяма Шекспіра: «Віндзорські жартівниці», «Ричард III», «Тіт Андронік», «Антоній і Клеопатра», «Макбет».

Ключові слова: Борис Тен, Шекспір, переклад.

Житомирський перекладач Борис Тен (Микола Васильович Хомичевський) (1897 – 1983) відомий не лише перекладами «Одіссеї» та «Іліади» Гомера, «Поетики» Аристотеля, драм Софокла, Аристофана, Есхіла, а й кількох п'єс Вільяма Шекспіра. Творчість англійського драматурга зацікавила його ще у 40-х роках ХХ ст., відтоді інтерес до Шекспіра не згасав ніколи. Більше того, Борис Тен мріяв про повний переклад Шекспіра українською мовою. Дізнаємося про це із його листування з українським літературознавцем Тимофієм Духовним. У листі від 30 квітня 1976 р. Борис Тен писав:

Виступ М. Бажана на з'їзді письменників у Москві із згадкою про те, що в грузинів та естонців є вже повний Шекспір, а в нас нема, кінець кінцем наведе когось на думку, що й нам треба мати повного. Не знаю, чи знайомив Вас із своєю епіграмою з цього приводу:

Шекспір – дозрілості театрів міра,
А може, і народів та країн.
Чи зле, чи добре, а Куліш один
Нам переклав тринадцять п'єс Шекспіра.
І повністю для естів і грузин
Співця британського лунає ліра.
Ми ж тільки на тритомник спромоглись,
А повністю – ще видамо колись [1, с. 340].

У цій епіграмі Борис Тен натякає на україномовне тритомне видання творів Шекспіра, яке з'явилося у «Дніпрі» 1964 року, де були вміщені переклади і самого Бориса Тена, зокрема вірші до «Віндзорських жартівниць» та «Життя і смерть короля Річарда III». Перед тим перекладач взяв участь у виданні двотомника Шекспіра (1952), до якого увійшли переклади, використані згодом у тритомнику.

Проте Шекспіром Борис Тен зацікавився ще раніше. У музеї Житомирського театру імені Івана Кочерги зберігається афіша, в якій подано докладні відомості про репертуар театрального сезону 1945 – 1946 рр. У тому репертуарі значиться п'єса Шекспіра «Приборкання непокірної», над перекладом якої спільно працювали Борис Тен та Іван Кочерга.

Після тритомного видання Шекспіра Борис Тен, напружено працюючи на перекладом «Іліади» Гомера (переклад «Одіссеї» з'явився друком ще 1964 р.), переймався і «повним Шекспіром», про що свідчить його учень, нині доктор філології із Сімферополя Віктор Гуменюк. «Нашою спільною роботою, – згадує В. Гуменюк, – став переклад трагедії Шекспіра «Тіт Андронік», здійснений для Запорізького театру імені М. Щорса. Передача всіх змістових і художніх відтінків (наприклад, розлогих шекспірівських метафор), особливостей мови персонажів – на все це майстер, природно, звертав пильну увагу і при тому наголошував на необхідності невимушеного плину вірша. Найменша версифікаційна незграбність, казав, зводить нанівець немало старань» [2, с. 375].

Працюючи поруч із майстром перекладу, В. Гуменюк помітив чимало такого із досвіду Бориса Тена, що стосується мистецтва перекладу. Борис Тен тонко відчував не лише проблематику, специфіку образів-персонажів у творах Шекспіра, а і його стилістику, особливе мовлення. Зокрема, він помітив, що у Шекспіра кожен ряжок – по-своєму завершена фраза, на що слід зважати перекладачеві. Але при цьому ставитися до рядка не сліпо, догматично, а мати на увазі, що подекуди у драматурга трапляються закінчення фраз посеред рядка, урізані рядки тощо. Головне, що варто врахувати у цих випадках, – при перекладі необхідно домагатися, аби фраза (навіть переходячи з рядка в рядок) звучала природно, органічно.

«Борис Тен, – зазначає В. Гуменюк про ставлення перекладача до текстів Шекспіра, – був рішучим прихильником однакової кількості рядків в оригіналі й перекладі. Збільшення такої кількості вважав поразкою, ознакою невміння зорієнтуватись у невичерпному багатстві мовної стихії. Безвихідних моментів, казав, не буває – скільки разів зневірився знайти вдалині український відповідник, а врешті-решт знаходив» [2, с. 376].

Перекладаючи Шекспіра, Борис Тен зважав не лише на специфіку англійського тексту, а й на закономірності та особливості української традиційної версифікації та мови. Наприклад, у десятискладовому шекспірівському рядку останній склад є ненаголошеним (трагедія «Тіт Андронік»), проте Борис Тен такий рядок, як «Просіть прощення в імператора» замінював на рядок «Прощення в імператора просіть», тобто робив останній склад наголошеним, як цього вимагала традиція українського віршування. Так само вважав, що українська приблизна рима звучить у загальному мовному контексті значно ближніше, ніж англійська, тому радив уникати неточних рим, незважаючи на їх наявність в оригіналі.

У часи, коли кличний відмінок за офіційним правописом фактично був ліквідований, Борис Тен був його принциповим прихильником, зокрема і в перекладах із Шекспіра. У цьому перекладач вбачав навіть деякі мовні нюанси: наприклад, вважав, що коли звертання складається з двох іменників, другий здебільшого доречніше ставити в називному відмінку – «трибуне Марк», «лорде Йорк».

Робота Бориса Тена над перекладами п'єс Шекспіра у 70-х – на початку 80-х років увінчалася успіхом. Не без його ентузіазму та конкретної перекладацької роботи на світ з'явився у видавництві «Дніпро» шеститомник творів Шекспіра (1984 – 1986), куди увійшли такі переклади Бориса Тена: «Річард III» (т. 1), «Тит Андронік» (т. 1), «Макбет» (т. 5), «Антоній і Клеопатра» (т. 5). На жаль, перекладач своїх результатів творчої праці у цьому шеститомнику вже не побачив: у березні 1883 року його не стало.

Переклади Бориса Тена окремих творів Шекспіра відзначаються високою перекладацькою майстерністю, природністю мовного звучання, збереженням композиційно-структурних особливостей оригіналу.

Так Борис Тен сполучив свій перекладацький досвід із давньогрецької літератури з класичною спадщиною видатного англійського драматурга Вільяма Шекспіра, твори якого зазвучали українською мовою та увійшли до скарбниці культурних надбань вітчизняного перекладацтва.

Література:

1. Духовний Т. Незабутні зустрічі / Т. Духовний // Жадань і задумів неспокій. З творчої спадщини Бориса Тена : Вірші, переклади, статті, листи, спогади. – К. : Рад. письменник, 1988. – С. 334 – 340.
2. Гуменюк В. Amici vitam ornant / В. Гуменюк // Жадань і задумів неспокій. З творчої спадщини Бориса Тена : Вірші, переклади, статті, листи, спогади. – К. : Рад. письменник, 1988. – С. 365 – 376.

Богдан Билоус. Вільям Шекспир в переводе Бориса Тэна

В статье рассматриваются переводы Борисом Тэном некоторых произведений Вильяма Шекспира: «Виндзорские затейницы», «Ричард III», «Тит Андроник», «Антоний и Клеопатра», «Макбет».

Ключевые слова: Борис Тэн, Шекспир, перевод.

Bogdan Bilous. William Shakespeare's Plays Translated by Boris Ten

The article deals with the translations by Boris Ten of some works by William Shakespeare such as «The Merry Wives of Windsor», «Richard III», «Titus Andronicus», «Anthony and Cleopatra», «Macbeth».

Key words: Boris Ten, Shakespeare, translation.